

LOCALITZACIÓ DE
L'ENCONTRE ENTRE
CLAUDI NERÓ I ASDRÚBAL
A L'AUSETÀNIA

ALBERT BENET I CLARÀ

L'episodi que relata Titus Livi sobre l'expedició que Claudi Neró realitzà a Espanya i l'encontre amb el general cartaginès Asdrúbal Al·mícar que es produí el 211 a. C., ha estat objecte de les més diverses localitzacions. El text proporciona quatre topònims a l'hora de situar el campament d'Asdrúbal; estava a *Lapides Atros*, indret que es trobava a *Ausetanis*, entre els *oppida* d'*Illiturgim* i *Mentissam*.¹ Dels quatre topònims, de dos, els darrers, els corresponents a poblats ibèrics o pre-romans, se'n coneix més d'un a Andalusia, regió on es resol situar l'acció, quan no es deixa com a dubtosa, tot i que també s'ha insinuat un lloc al sud de l'Ebre, amb correccions d'algun topònim. Tots topen amb un obstacle greu, no trobem cap territori o regió coneguda com a *Ausetanis*, quan a Catalunya n'hi ha una de ben coneguda, l'actual comarca d'Osona, i amb la ciutat ibero-romana de *Ausa*. Per tant cal estudiar la possibilitat que l'encontre tingués lloc a Catalunya i no al sud, poc o molt, de l'Ebre.

Naturalment, abans que ho féssim nosaltres, ja s'havia proposat el territori català com a lloc d'ubicació de l'episodi. Primerament fou mossèn Gudiol, que situà les "Pedres Fosques" a Olot, considerant que estava en territori ausetà.² Posteriorment, Miquel Cura cregué identificar aquest lloc amb la muntanya de Montserrat.³ Però com que el text esmenta una *Mentissam*, en redactar la nostra tesi doctoral sobre la ciutat de Manresa, situada al Bages, i, coneguda la ubicació d'Osona, ens vàrem convèncer que aquest text era el més antic de la població que estudiàvem. Per tant calia dilucidar la ubicació del lloc.

Calia veure si la resta del text ajudava a trobar un lloc concret on situar el campament d'Asdrúbal.

El primer resultat fou considerar que el fet havia de localitzar-se a la plana de Vic, recolzant-nos en el fet que Claudi Neró sorprengué Asdrúbal ocupant un congost, i el pas de la comarca d'Osona al Vallès Oriental travessa per un territori i un riu que porta aquest nom; i en una

particularitat climàtica molt característica de la plana de Vic, la boira persistent, que també fa aparició en la part final de l'episodi. Aleshores deduirem que els *Lapides Atros* devien ser al Montseny, on es troba molta pedra pissarrota, la llicorella, de color negrós.⁴

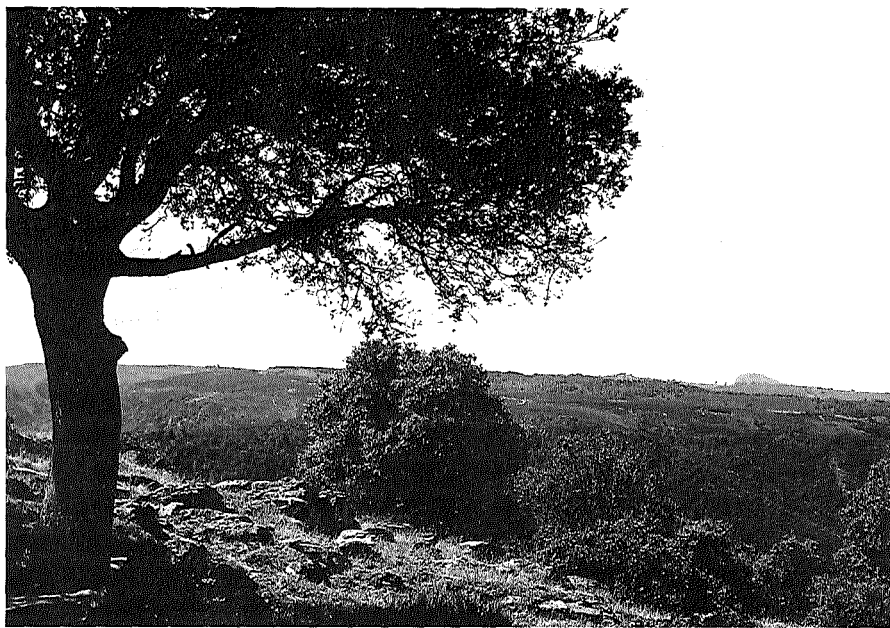
Tanmateix hem pogut concretar molt més amb altres dades i identificar aquests *Lapides Atros* en un lloc concret. Aquest adjectiu llatí no ha passat ni al català ni al castellà, i, per tant, s'havia de buscar un topònim lligat amb el color negre, i trobem efectivament un *Monte Nigro* que apareix en una delimitació del bisbat de Vic del 978, el qual des del capdamunt del Montseny seguia cap a la Calma, que es deia *Area Mala*, i prosseguia al coll de *Monte Nigro* i d'allí al riu Congost i anava al castell de Bertí.⁵ Efectivament, si del Montseny se segueix al pla de la Calma s'arriba a una serralada entre els 1.156 m. i els 945 m. que porta el nom de "Monné" o "Monner".⁶ Naturalment, es tracta de la contracció de Mont Negre, i que caldria escriure "Montner". El pas de *Monte Nigro* a Montner s'ha donat en altres llocs més documentats que aquí.⁷ Així, doncs, cal situar el campament cartaginès a l'entrada del Congost, entre la Garriga i Aiguafreda; aleshores, el campament es trobava a *Lapides Atros*, el Montner, als peus concretament, que estava *in Ausetanis*, a l'actual comarca d'Osona, i entre els oppida d'*Illiturgim*, que es pot identificar, amb molts dubtes, amb el poblat ibèric antecendent de l'*Illuro* romà, l'actual Mataró, i *Mentissam*, amb l'actual Manresa, on realment s'aixecava un *oppidum* ibèric concretament en el turó on hi ha la seu, anomenat en època medieval "ciutat" i ara se'l coneix amb el nom de Puig Cardener.

LA CAMPANYA DE CAIUS CLAUDI NERÓ

Amb la localització gairebé exacta, podem reconstruir la campanya de Caius Claudi Neró amb molta fidelitat (vegeu la traducció de l'episodi). Així, el 211 a. C. desembarcà a Tarragona, amb un exèrcit de sis mil infants, tres-cents genets, sis mil infants d'aliats de Roma i vuit-cents genets. En arribar a les costes catalanes armà els tripulants de les naus per augmentar el nombre de soldats. Després es dirigí cap a l'Ebre, on recollí l'exèrcit de T. Fonteï i Marci, que era les restes dels exèrcits que manaven Gneu i Publi Escipió, derrotats pels cartaginesos, i s'havien situat a l'Ebre com volent barrar el pas als exèrcits cartaginesos, però Asdrúbal, amb un exèrcit, havia aconseguit passar el riu, abans o després de si-

El mas Agustí de la Calma, amb el Tagamanent al fons.

Estampa típica del pla de la Calma.

tuar-se les restes de l'exèrcit romà a l'Ebre, i situar-se a l'Ausetània, possible aliat que havia sofert un atac romà, des d'on podia, en el moment precís, passar els Pirineus i portar ajut a l'exèrcit d'Anníbal a Itàlia. Per tant, no era il·lògica ni la situació de l'exèrcit romà, que, encara que no havia pogut impedir el pas d'Asdrúbal, intentava que aquest pogués augmentar els seus efectius i rebre subministraments, ni la d'Asdrúbal, que, des de l'Ausetània, podia enviar a Itàlia els reforços que calguessin o intervenir a Espanya si era necessari.

Un cop incorporat l'exèrcit restant dels escipions, Claudi Neró es dirigí ràpidament cap al lloc on Asdrúbal era acampat, i el sorprengué ocupant una posició avantatjosa. Aquí és on cal precisar el lloc de la possible ubicació del campament, ja que la situació és diferent segons es tradueixi la frase:

Huius saltus fauces Nero occupavit, i, concretament, el mot *saltus*; si es tradueix per port, aleshores pot referir-se a coll Formic, entre el Matagalls i el pla de la Calma, i el campament d'Asdrúbal caldria situar-lo al dit pla de la Calma, al final del qual comença la serra de Montner o Mont Negre, que identifiquem com a *Lapides Atros*, on se'ns diu que estava situat el campament. Si pel contrari, *saltus* considerem que es tracta d'un congost, aleshores Claudi Neró s'hauria presentat a l'entrada del Congost, a l'actual població de la Garriga, dominant sortides pels costats dret i esquerre, amb la qual cosa només hagués restat la sortida del Congost cap amunt, però difícil de portar a terme per l'estretor del pas. Per lògica, sembla que els cartaginesos no s'haurien establert en un lloc altament perillós com és l'entrada del Congost, on podien quedar copats; en canvi en el pla de la Calma tenien una extensió oberta amb possibilitats de tota classe de moviments. Així, creiem més probable que el campament d'Asdrúbal estigués a dalt, al pla de la Calma, que no al fons del Congost.

Malgrat la bona situació del campament, Neró sorprengué Asdrúbal ocupant per sorpresa el coll Formic, donant-li una posició avantatjosa sobre el pla de la Calma. Asdrúbal no volgué lluitar en una posició difícil i envià un parlamentari que prometés la sortida de l'exèrcit cartaginès d'Espanya si els deixaven marxar d'allí. Com que era el que volien els romans, Neró ho acceptà. Aleshores Asdrúbal anà donant llargues a la conversa que havia de concretar les condicions, i a la nit féu treure els bagatges pesants per camins estrets i difícils (devien baixar cap al Congost), i cada dia, a les fosques, sortia part de l'exèrcit, mentre que de dia no es posaven d'acord en les condicions de la retirada. Un dia, quan ja

gairebé tota la infanteria havia sortit del campament, a la matinada una densa boira cobrí el coll Formic i els voltants, impedit que els romans veiessin què passava en el campament cartaginès. Aleshores Asdrúbal demanà un ajornament de l'entrevista amb l'excusa que aquell dia era sagrat, i no podien prendre decisions importants. Neró caigué en el parany i concedí l'ajornament, i Asdrúbal, amb la cavalleria i els elefants, fugí sense fer soroll. A la tarda, un cop escampada la boira, Neró comprovà que el campament cartaginès havia estat evacuat, l'havien enganyat! Encara que perseguí l'enemic, no aconseguí entaular batalla, només es produïren alguns encontres de poca importància. I encara que el text no ens ho diu, Neró degué aconseguir fer travessar de nou l'Ebre a l'exèrcit d'Asdrúbal, i mantenir l'aïllament d'Anníbal a Itàlia, ja que quan arribà, a l'any següent, Publi Corneli Escipió, els exèrcits cartaginesos es trobaven al sud de l'Ebre.

Per tant, creiem que la localització d'aquest episodi de la segona guerra púnica a la comarca d'Osona és pràcticament segura, ja que concorden tots el topònims que apareixen en el text, fins i tot la topografia del terreny on es desenrotlla l'acció es troba en aquesta zona, com també l'accident atmosfèric de la boira persistent és un fenomen típicament de la comarca osonenca, on es passen setmanes sense veure el sol. Tot, encara que en principi no ho sembli, es desenvolupa de forma lògica si situem el campament d'Asdrúbal entorn de Montner, a Osona, encara que la divisió administrativa consideri, erròniament, aquesta zona com del Vallès Oriental. Creiem que es pot aportar més proves que les que hem exposat per reafirmar la nostra identificació i, en canvi, no hi ha cap zona que tingui els tres topònims del text, que tingui un port o congost i, aspecte important, que tingui una boira persistent com l'osonenca.

NOTES

1. Hem utilitzat bàsicament el text original: TITE-LIVE: *Histoire romane* de ____, reproduction réduite du manuscrit en onciale, Latin 5.730 de la Bibliothèque Nationale, París, Bibliothèque Nationale. Département des Manuscrits, Vol. III, i l'hem completat amb: TITE-LIVE: *Oeuvres* de ____, publiées sous la direction de M. Nisard, I, París, 1882.
2. GUDIOL, Joseph: *L'Ausa romana y el seu temple*. Gazeta Muntanyesa, Vic, 1907.

3. CURA, Miquel. *Sobre els orígens de la ciutat de Manresa*. "Regió 7" 15-5-1979. p. 16. Aquí encara no esmenta una ubicació concreta, sinó que exposa la seva opinió en una conferència sobre el tema i creu, per tant, que l'Ausetània comprèn també el Bages. Tot fou per una mala traducció de *Lapides Atros*.
4. BENET, Albert: *Història de Manresa. Dels orígens al segle XI*. Manresa, 1985, pàgs. 48-53.
5. BENET, Albert: *El terme antic de Manresa*. Manresa, 1981. ap. I. Es tracta de la butlla del papa Benet VII al bisbe Froia de Vic, publicada diverses vegades. El fragment és el següent: *et usque in cacumina inter Duos Signos, et usque ad ipsam Calme que dicitur ad Area mala, el pervenit ad ipso collo de Monte Nigro, deinde in rivo Congustum, et venit ad castellum Bertilli...* També: JUNYENT, Eduard: *El Diplomatarí de la Catedral de Vic*. Patronat d'Estudis Osonencs, Vic, doc. 445.
6. El topònim de "Monné" correspon al Mapa del Instituto Geográfico y Catastral, full 364, de mapa 1/5000. I "Monner" es troba en el mapa de l'Editorial Alpina dedicat al Montseny.
7. PONSICH, P.: *Límits històrics i repertori toponímic dels llocs habitats dels antics "Països" de Rosselló-Vallespir-Conflent-Capcir-Cerdanya-Fenolledes*. "Terra Nostra" (Perpinyà) núm. 37 (1980), p. 88. El topònim Serra de Montnegre, i mas Montner, dóna les referències i els anys següents: *Montenegro*, 936, 967, 988 –*alodium Montis Nigri qui est in Costoja*, 982, –*in Montenigro subteriore*, 993 –*Serra de Montenigro superiore*, 993. Aquest es troba al Vallespir, prop de la frontera espanyola, al municipi de Sant Llorenç de Cerdans. Encara podríem continuar la llista amb d'altres exemples menys documentats.
8. A Andalusia hi ha diversos Illiturgim i també més d'una *Mentissan* o *Mentessa*, con caldria escriure. Però la duplicitat de topònims en els territoris de cultura ibèrica és un fet molt normal. Res no impedeix que *Mentessa* sigui clarament identificable amb *Manresa*, i que *Illiturgim* fos un poblat ibèric de la serralada del Maresme, no identificat amb precisió.